

УДК 340.132.6

С. П. Добрянський, кандидат юридичних наук, доцент, провідний науковий співробітник Львівської лабораторії прав людини НДІ державного будівництва та місцевого самоврядування НАПрН України

ХАРТІЯ ОСНОВНИХ ПРАВ ЄС В ЄВРОПЕЙСЬКОМУ І НАЦІОНАЛЬНОМУ ПРАВОВИХ ПРОСТОРАХ

***Анотація.** Стаття присвячена аналізу ролі Хартії основних прав ЄС в європейському і українському правовому просторі, характеристик окремих тенденцій розвитку прав та свобод людини у європейській правовій системі (на прикладі Хартії ЄС). Висвітлено наукові і правові підходи до розуміння сутності прав і свобод людини, їх правового регулювання. Висловлені авторські міркування та пропозиції стосовно удосконалення конституційно-правової регламентації основних прав і свобод людини і громадянина в Україні.*

***Ключові слова:** Хартія основних прав ЄС, права людини, конституційні права людини*

Постановка проблеми. Однією з найважливіших проблем сучасного суспільного розвитку є питання взаємовідносин держави і громадянина через формування ефективних національних та міжнародних механізмів захисту прав і свобод людини. Адже наявність чи відсутність основних прав і свобод людини і громадянина виступає найбільш яскравим показником ступеня

розвитку громадянського суспільства, побудови правової держави. Забезпечення прав і свобод людини визначає розвиток більшості країн на шляху політичної демократії, економічного співробітництва, є одним з визначальних завдань процесу реформування українського суспільства, що набуває особливого значення у контексті європейської інтеграції України [1, с. 56].

Країни Європи пройшли досить довгий шлях від прагнень створення об'єднаної Європи до існування Європейського Союзу (далі – ЄС) у його сучасному виді. Понад 50 років відбувається моделювання правових засад інтеграції європейських держав в економічних та політичних відносинах [2, с. 99].

Україна з початку свого державного будівництва виявила намір посісти належне місце у європейському співтоваристві. Першим кроком у цьому керунку став вступ України до Ради Європи (далі – РЄ) і відповідне освоєння нею праволюдних стандартів цієї організації, головними з яких, без сумніву, є правозахисні принципи Європейської конвенції з прав людини (далі – ЄКПЛ) та Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ), відображені у його багаторічній практиці. Прийняття 2006 р. Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» стало, вочевидь, незаперечним свідченням серйозності намірів України поступово привести своє законодавство та практику його застосування у відповідність з означеними стандартами. Попри недосконалість низки положень згаданого закону, що констатувалось у вітчизняній науковій літературі [3, с. 134–135], гадаємо, що можна вважати налагодження механізму поступового запровадження праволюдних стандартів РЄ у правопорядок України доконаним фактом. У той час, коли РЄ є перспективною формою політичної інтеграції держав Європи, ще більші можливості співпраці не лише у політичній сфері, а й у сфері соціальної, економічної відкриваються для України у такому міжнародному інтеграційному об'єднанні як ЄС.

Перебуваючи на роздоріжжі між Сходом та Заходом, переживаючи суперечливе відчуття власної багатовекторності, Україна повільно, але переконано все ж крокує в Європу. Вступ України в ЄС є віддаленою, але досить привабливою перспек-

тивою, принаймні нині, коли, як відомо, відбуваються переговори між нею та ЄС щодо підписання договору про асоційоване членство [4, с. 41]. Реалізація цього стратегічного завдання для України вимагає, поряд з іншим, освоєння правової системи ЄС. Це виражається у розробці розгалуженої системи нормативно-правових актів, які покликані врегулювати процес адаптації законодавства України до законодавства ЄС.

Неодмінною складовою правової системи ЄС є група його актів з прав людини, яка суттєво примножилася у зв'язку із розробленням та ухваленням ЄС у 2000 р. «конституційного білю прав людини і громадянина цього наднаціонального утворення» [5, с. 40]. Його назва українською мовою (у перекладі Центру порівняльного права при Міністерстві юстиції України) звучить так: «Хартія основних прав ЄС» (далі – Хартія ЄС).

Вагомість цього документа щодо України визначається тим, що українська правова система повинна розвиватися у напрямку задоволення Копенгагенських критеріїв щодо стабільності суспільства, верховенства права і функціонування ринкової економіки. [4, с. 42]. А саме дотримання прав людини виступає чи не найважливішим доказом, виявом дотримання принципу верховенства права.

До дії міжнародних чинників трансформації вітчизняного законодавства у напрямку все більшого втілення означеного принципу у поточному законодавстві, долучаються й певні внутрішні фактори, а саме: створення Конституційної Асамблеї та Конституційної комісії, які покликані розробити проект оновленої Конституції України, в тому числі й щодо удосконалення конституційно-правових норм з юридичного гарантування основоположних прав і свобод людини і громадянина [6].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Поняття, проблеми сутності, стану, практичного застосування, удосконалення та перспектив розвитку прав людини піднімалися, зокрема, в працях В. Буткевича, М. Буроменського, А. Дмитрієва, О. Задорожного, П. Рабіновича, Н. Карпачової, С. Ківалова, М. Козюбри, І. Лукашука, В. Мицика, Р. Мюллерсона, С. Шевчука тощо, які досліджували як універсальні, так і регіональні стандарти прав людини. При чому їх праці служили підґрунтям для

прийняттях рішень міжнародними організаціями щодо удосконалення цих механізмів. Необхідно відзначити дослідження таких вчених, як Т. Анцупова, О. Буткевич, М. Гнатовський, О. Кресін, Л. Луць, М. Микієвич, В. Муравйов, Р. Петров, П. Пушкар, О. Святун, М. Точицький, А. Федорова, Г. Юдківська, які у своїх працях зосереджували увагу на удосконаленні європейської системи захисту прав людини. Серед цих досліджень є чимало пропозицій щодо реформування європейської системи захисту прав людини.

Метою цієї статті є характеристика окремих тенденцій розвитку прав та свобод людини у європейському правовому просторі (зокрема на прикладі Хартії ЄС), а також висловлення певних міркувань стосовно значення таких тенденцій для захисту прав людини в Україні

Виклад основного матеріалу дослідження. З набранням чинності Лісабонського договору 1 грудня 2009 р. Хартія ЄС набула юридичної сили одного з установчих договорів ЄС. Беручи до уваги систему джерел права ЄС, зокрема вже усталений у науковій літературі поділ таких джерел за ступенем їх фундаментальності на первинні та вторинні [7, с. 120], можна з впевненістю стверджувати, що для Суду Європейського Союзу (далі – Суд ЄС) – органу, який послідовно забезпечує втілення принципу пріоритету права ЄС щодо національних правопорядків держав-членів цього формування, першочергового значення набула саме Хартія ЄС, а не ЄКПЛ, попри те, що остання визнана ЄС одним із загальних принципів його правової системи, які (принципи) теж є джерелами права ЄС. Адже відповідно до п.3 ст.6 Договору про ЄС (один із установчих актів ЄС, змінений Лісабонським договором) основоположні права, в тому вигляді, в якому вони закріплені в ЄКПЛ і впливають із спільних для держав-членів ЄС конституційних традицій, визнаються загальними принципами права ЄС (що ставить їх в ієрархії джерел права ЄС на друге місце після його установчих договорів). [8, с. 112].

Таким чином, незважаючи на той факт, що зміни, внесені до установчих документів ЄС Лісабонським договором 2007 р., передбачають обов'язок ЄС приєднатися до системи захисту

прав людини на основі ЄКПЛ, сьогодні власне Хартія ЄС є джерелом стандартів захисту прав людини для усіх органів та інституцій ЄС. Варто зауважити, що тільки за перший рік чинності Хартії ЄС Суд ЄС посилався на її норми понад 30 разів, а в листопаді 2010 р. вперше у своєму рішенні анулював положення низки регламентів ЄС (однієї з форм вторинних джерел права ЄС) через їх суперечність Хартії ЄС [9].

Визначаючи структурно-змістовні особливості Хартії ЄС, слід відмітити наступне. По-перше, переважна більшість прав, які закріплені в Хартії, – це «права людини». Отже, знання можливостей людини, які зафіксовані у ній, є важливим для тих громадян України, які перебувають у країнах ЄС чи мають намір виїхати туди.

По-друге, низка положень цього документа вносять суттєві новели у сучасне розуміння тих можливостей, котрі складають інститут прав людини, а тому аналіз Хартії ЄС є важливим з огляду на перспективи удосконалення конституційно-правового механізму охорони і захисту прав та свобод людини і громадянина в Україні.

Врешті-решт, Хартія ЄС, як постійно підкреслюють її творці, – це не тільки правотворчий акт, джерело права. Вона закріплює також загальні фундаментальні цінності, у відповідності з якими побудована структура документа: людська гідність, свобода, рівність та солідарність [10, с. 58]. У цьому, як зазначається у сучасній літературі, вона якісно переосмислює положення ЄКПЛ, висуваючи на перше місце захист гідності людини, як основи загальнолюдських основних прав, свобод та цінностей [11, с. 176].

Зупинимось далі на окремих положеннях Хартії ЄС, що можуть мати значення для удосконалення положень Конституції України в напрямку зростання їх відповідності сучасним європейським стандартам.

Вже у преамбулі Хартії ЄС зазначено, що «людина та її інтереси – у центрі діяльності Союзу», а главу I цього акту прямо названо «Гідність». Формулювання прав людини навколо поняття людської гідності, свідчить, на нашу думку, про визнання означеної властивості людини джерелом усіх її прав, а також про

поступове зростання значення гуманізму, як системоутворюючої 3-поміж інших засад сучасного інституту прав людини.

Видається, що ця інтегративна властивість, частка природи людини, є принципово важливою для пояснення феномену «позитивної дискримінації» як відмінної риси сучасної концепції прав людини.

Так, глава III Хартії ЄС «Рівність» включає правові норми, які закріплюють права дітей (ст.24), права літніх людей (ст.25), права осіб з фізичними та розумовими вадами (ст.26).

Дозволимо висловити собі припущення, що сучасна інтерпретація поняття «гідності» людини (як її втілено, зокрема, в Хартії ЄС) покликана втілити на практиці ідею «соціальної компенсації органічної неповноцінності людини», тобто забезпечити виживання, гідне існування та розвиток індивідів, які внаслідок вроджених чи набутих вад потребують створення спеціальних «умов та засобів» [12, с. 8], котрі забезпечують їм «перемогу, а не поразку в боротьбі за життя» [13, с. 54–55]. Відтак, очевидним є неповна відповідність юридичних норм Конституції України соціальним стандартам, закріплених в Хартії ЄС.

Розгляд інституту прав людини крізь призму гідності людини дозволяє пояснити відмову розробників Хартії ЄС від традиційного поділу прав людини на особистісні, політичні, соціально-економічні та культурні групи, а використання натомість загальнолюдських моральних понять в якості критеріїв класифікації.

Отже, гідність як властивість людини і джерело її основних прав, вимагає забезпечення, на нашу думку, рівного правового статусу усіх її можливостей, що у свою чергу дозволяє вести мову про їх неподільність (однакову значимість для носія) як характерну рису сучасної інтерпретації феномена прав людини. У цьому аспекті важко переоцінити внесок Хартії ЄС у вирішення такої сучасної проблеми загальної теорії прав людини як визнання універсальності, взаємопов'язаності, невідчужуваності та непорушності прав людини.

Визнання пріоритетного значення за людською гідністю чітко прослідковується при аналізі інших глав (головних струк-

турних елементів) Хартії ЄС. У цьому ракурсі цікавим для аналізу виступає глава II «Свободи», до якої включено, окрім традиційних прав класичної доктрини природного права (так званих «негативних» — таких, як право на вільне висловлювання думки, свободу совісті та зібрань тощо), і такі права, які відносять у правничій літературі до прав другого покоління (зокрема, право на працю, право на житло).

Наведені положення свідчать про помітну трансформацію розуміння прав людини в аспекті свободи власне, на нашу думку, через визнання гідності людини джерелом її прав та свобод. Ця трансформація, у свою чергу, сприяє консолідації усіх прав людини, навколо суб'єкта прав — людини незалежно від видової належності останніх. Системний аналіз Хартії ЄС дозволяє дійти висновку про подальший розвиток інституту прав людини у напрямку все більшого задоволення потреб людини. Тобто такого розуміння прав людини, яке відображається можливостями людини, які необхідні для задоволення її життєво необхідних потреб. У цьому ракурсі важливого значення набуває, зокрема, ст. 36 Хартії ЄС, котра гарантує право на «доступ до послуг загальноєкономічного значення». Такими послугами є, скажімо, платні послуги, які мають ключову роль для економіки і життєдіяльності сучасного суспільства і які надаються у сферах телекомунікації, транспорту, енергетики. Це ті права останнього покоління, які покликані до життя науково-технічним прогресом і посиленням соціальної функції держави [11, с. 165]. Вважаємо, що запровадження однойменного права людини у текст чинної Конституції України зумовлюватиме проведення цілеспрямованої державної політики у зазначених сферах. Свідченням розширення кола потреб людини, які отримують задоволення через розвиток інституту прав людини, є ст. 8 глави III «Рівність» Хартії ЄС, яка зветься «Захист персональних даних». Система можливостей людини, котра впливає з формулювання цієї статті спрямована на задоволення потреби людини на саморепрезентацію, або, кажучи іншими словами, на збереження щодо неї неспотвореної інформації, а у разі виявлення спотвореної — на внесення необхідних змін.

Цікаво зазначити, що необхідність визнання за людиною права практично однакового (ідентичного) за змістом зі змістом можливостей людини, які випливають зі ст. 8 глави III «Рівність», було сформульовано у зарубіжній правовій літературі німецьким правознавцем Дж. Кальтунгом [14, р.74].

Слід відзначити значення положень Хартії ЄС щодо модернізації праволюдних положень Конституції України. Навіть коротке ознайомлення зі структурою Хартії ЄС, а також із номенклатурою закріплених у ній прав людини, дозволяє побачити нову «філософію прав людини», яка отримує нормативне втілення в установчих документах ЄС, і запропонувати внести такі зміни та доповнення до тексту чинної Конституції України.

По-перше, з огляду на значимість поняття «гідність» у структурі Хартії ЄС слід погодитися з висловленою у науковій літературі пропозицією доповнити ст. 21 Конституції України ч.2 такого змісту: «Гідність людини є основою її прав та свобод» [15, с. 97].

По-друге, вельми актуальними правами людини з огляду на реалії українського суспільства є можливості, які випливають з ст. 36 Хартії ЄС «Право на доступ до послуг загальноекономічного значення». Видається, що закріплення однойменного права людини у чинній Конституції України, є відповіддю на вимоги часу та практичною реалізацією положення п.1 ст.22 Основного Закону України про те, «що права і свободи людини і громадянина, закріплені цією Конституцією, не є вичерпними».

По-третє, «проекція» гідності на сферу соціальних стандартів прав людини передбачає внесення змін до ст.46 цього Основного Закону такого змісту: «Людяч похилого віку та людяч з особливими потребами держава гарантує життя заходів, спрямованих на забезпечення їхньої незалежності, соціальної та професійної інтеграції й повноцінної участі у суспільному житті».

Гадаємо, що окремого дослідження і відповідного відображення у Конституції України потребують закріплені в Хартії ЄС соціально-економічні права людини, зокрема права, закріплені у ст. 27 «Право працівників на інформацію і проведення консультацій на рівні підприємства», ст.29 «Право на послуги з працевлаштування». У цьому аспекті варто погодитися з нау-

ковцями, які стверджують, що Хартія ЄС йде набагато далі у формуванні свого «стандарту» прав людини, включаючи у нього права, які надавались до цього галузевим законодавством, але які мають фундаментальне значення у виробничій сфері [11, с. 67].

Всебічність наукового дослідження Хартії ЄС передбачає також виявлення тих її особливостей, які спроможні, на жаль, «обмежувати», а за певних умов – навіть нівелювати значний позитивний праволюдний потенціал цього документа.

По-перше, норми Хартії ЄС мають обов'язковий характер лише для інституцій ЄС у процесі здійснення наданих їм повноважень, зокрема при прийнятті відповідних правових актів. Тоді як приватні особи як суб'єкти правопорядку ЄС володіють обмеженими процесуальними можливостями щодо оскарження актів інституцій ЄС на предмет порушення останніми прав та свобод, закріплених у Хартії ЄС. Відповідно до ст. 263 Договору про функціонування ЄС, приватні особи мають право оскаржити акти інституції ЄС, який їм не адресований персонально (а переважна більшість означених актів має саме такий характер) тільки у тому випадку, коли він торкається їх персонально та безпосередньо [16, с. 65]. Зазначені принципи (персональний та безпосередній характер) були детально розроблені у судовій практиці Суду ЄС, і, як зазначається у науковій літературі, складність дотримання цих критеріїв на практиці тягне для приватних суб'єктів неможливість безпосереднього оскарження актів інституцій ЄС на основі положень Хартії ЄС [8, с. 114].

Відтак, можна зробити висновок, що для повноцінного використання можливостей, які випливають із Хартії ЄС, необхідною є принципова лібералізація процесуально-правового статусу приватних суб'єктів, яка прямо уможливить оскарження ними актів інституцій ЄС на предмет порушення основних прав та свобод.

По-друге, не зважаючи на те, що Хартія є договором еволюційним як щодо номенклатури гарантованих нею прав людини, так і щодо їх техніко-юридичного формулювання та структурування у різних частинах цього документа, очевидною є неви-

правдана декларативність певних її положень. З одного боку, Хартія співвідноситься з еволюцією конституційного права у Європі в цілому, а з іншого – з тим, як еволюціонувало саме європейське право. Зокрема, Хартія закріплює визначені на основі прецедентів основоположні права, визнані Судом ЄС в якості неписаних загальних принципів права цього міжнародного утворення». Слід звернути увагу на те, що низка положень цього акта носить відносно-визначений, більше того, безпосередньо декларативний характер, що не виправдано розширює сферу розсуду установ інституцій ЄС при визначенні ними напрямків практичної реалізації положень Хартії ЄС.

Наприклад, виправдану критику викликають формулювання ст. 37 та 38 Хартії ЄС: так, скажімо, ст. 37 містить положення про те, що «політика Європейського Союзу повинна включати підвищений рівень захисту навколишнього середовища і забезпечувати покращення її якості відповідно з принципом стійкого розвитку». З одного боку, важливим є те, що відповідна стаття передбачає не просто збереження навколишнього середовища, а високий рівень його захисту і підвищення якості навколишнього середовища відповідно до зростаючих науково-технологічних і фінансових можливостей держав ЄС, з другого ж – зазначене положення не витримує жодної критики з огляду на принцип правової визначеності, зокрема, в аспекті конкретних можливостей поведінки людини, котрі би впливали з формулювання ст.37. Відсутність чітко сформульованих екологічних прав людини (таких як право на безпечне навколишнє середовище, право на достовірну екологічну інформацію, право на участь у прийнятті екологічних рішень) в тексті Хартії є, очевидно її недоліком [11, с. 180]. Схожим чином заслуговує критику формулювання ст.38 Хартії ЄС, яке також не витримує перевірки принципом правової визначеності.

По-третє, норми Хартії ЄС, зокрема ч.3 ст.52, містить положення, за яким права та свободи, закріплені у цьому документі, в процесі його застосування повинні мати значення та обсяг відповідно до однойменних прав та свобод, закріплених у ЄКПЛ [11, с. 32]. Зазначена норма покликана слугувати гарантією того, що принципи захисту прав людини, закріплені в ЄПКЛ, та роз-

роблені практикою ЄСПЛ, отримують своє належне та повне відображення у правозахисній практиці Суду ЄС.

Натомість практика Суду ЄС нерідко демонструє автономність застосування та тлумачення ним прав і свобод людини на відміну від ЄСПЛ. Конфліктною площиною між ЄС та ЄСПЛ у сфері прав людини називають щонайменше: а) систему надання біженцям притулку в ЄС на основі так званого Дублінського регламенту ЄС (близько 1000 заяв щодо порушення норм ЄКПЛ при вирішенні питання про депортацію біженців із держав-членів ЄС чекають свого вирішення у ЄСПЛ); б) практику застосування у ЄС Європейського ордеру на арешт, який, як стверджується, значно розходиться з усталеною практикою ЄСПЛ щодо застосування ст. 3 і 6 ЄКПЛ; в) антимонопольну практику ЄС з її надзвичайно високими штрафами і невинувато великими повноваженнями Європейської Комісії з розслідування порушень і накладення штрафів [17, с. 111–114].

У цій же площині виникає питання, наскільки сумісними виступають п.1. та п.3 ст. 52 Хартії ЄС. Так, п. 1. ст.52 містить положення про те, «що будь-яке обмеження прав та свобод, визнаних цією Хартією, повинно бути передбачене законом і не посягати на серцевинний зміст цих прав та свобод. Обмеження можуть застосовуватися лише за умови дотримання принципу пропорційності і тільки у тому випадку, якщо вони необхідні і відповідають загальним цілям, передбаченим Європейським Союзом, або необхідні для захисту прав та свобод інших людей». Порівняння зазначеного положення з п. 3 ст.52, за яким права та свободи людини закріплені в Хартії ЄС, повинні мати зміст та обсяг відповідно до однойменних прав та свобод, закріплених в ЄКПЛ, дозволяє констатувати, що в ЄКПЛ не передбачено такої підстави обмежування прав та свобод людини як загальні цілі ЄС, відтак, очевидним є відмінне розуміння принципу пропорційності у практиці ЄСПЛ та правовій системі ЄС.

Вирішення означених проблем, як нам видається, стане можливим лише після підписання угоди про приєднання ЄС до ЄКПЛ, коли остаточно буде подолано «дуалізм» у тлумаченні та застосуванні однойменних прав людини у двох різних міжнародних правопорядках.

Висновки. Хартія ЄС беззаперечно посприяла забезпеченню більш високого рівня міжнародно-правового гарантування фундаментальних прав людини, а певні норми цього документа здатні слугувати взірцем для удосконалення конституційно-правового захисту прав людини в Україні. Норми цього документу сформовані з врахуванням світового та європейського досвіду, конституційних традицій держав-членів ЄС, а також практики ЄСПЛ і Суду ЄС [18, с. 162].

Водночас, є підстави констатувати певну обмеженість можливостей практичного застосування закріплених у Хартії ЄС стандартів прав людини у правовому порядку ЄС та необхідність гармонізації цих стандартів з однойменними правами, закріпленими у ЄКПЛ та інтерпретованими у практиці ЄСПЛ. Ці проблеми, гадаємо, зможуть бути успішно вирішені після підписання угоди про приєднання ЄС до ЄКПЛ.

Список використаних джерел :

1. Баштанник В. Регламентация захисту прав людини у системі права ЄС: організаційно-правовий аспект / В. Баштанник // Право України. – 2006. – № 9. – с. 56.
2. Заблоцька Л. Формування ідеї прав людини в Європейському Союзі / Л. Заблоцька / Законотворчість. Проблеми гармонізації законодавства України з міжнародним та європейським правом (збірник науково-практичних матеріалів). – Вип. 4. – Київ, 2005. – с. 99.
3. Соловйов О. В. Міжнародні договори та міжнародно-судова практика їх застосування як джерела національного права / О. В. Соловйов // Праці Львівської лабораторії прав людини і громадянина Науково-дослідного інституту державного будівництва та місцевого самоврядування Національної академії правових наук України / Редкол.: П. М. Рабінович (голов. ред.) та ін. – Серія І. Дослідження та реферати. – Вип. 26. – Київ: АОК, 2012. – 164 с.
4. Шевчук С. Шлях інтеграції в Європейський Союз: основні вимоги до членства, етапи приєднання та інституційні механізми / С. Шевчук, І. Кравчук // Ніщський договір та розширення Європейського Союзу. – К, 2001. – 124 с.
5. Verbatim de la reunion de la Convention du 26 Septembre 2000 // CHARTE 4958 / 00 (CONVENT 53). – Bruxelles, le 27 octobre 2000. – р.40–47.

6. Указ Президента про Конституційну Асамблею № 328/2012 від 17.05. 2012. — www.president.gov.ua/documents/14752.html.
7. Опришко В. Ф. Право Європейського Союзу / В. Ф. Опришко, А. В. Омельченко, А. С. Фастовець. — К.: КНЕУ, 2002. — 460 с.
8. Энтин К. В. Присоединение Евросоюза к ЕКПЧ / К. В. Энтин / Евро- пейское право. — 2012. — № 3. — с. 111–123.
9. Joined cases C – 92/09 and C-93/09 Volker and Markus Schecke Gbr (C – 92/09) Harmut Eifert (C-93/09) v/ Land Hassen // <http://curia.europa.eu/juris/document/>
10. Хартия основных прав Европейского Союзу (переклад А. Пендак) // Ніщський договір та розширення Європейського Союзу. — К, 2001. — 124с.
11. Хартия Европейского Союзу об основных правах. Комментарий. — М.: Юриспруденция, 2001. — 203с.
12. Рабінович П. М. Зміст і обсяг прав людини: всесвітня уніфікація чи національна диверсифікація ? / П. М. Рабінович // Юридичний вісник Укра- їни. — 2001. — 17–23 листопада. — с. 8.
13. Спасибенко С. Г. Социальная идентичность человека / С. Г. Спаси- бенко // Социально-гуманитарные знания. — 2001. — № 1. — с. 48– 57.
14. Caltung J. Human Rights in Another Key / J. Caltung. — New-York: Polity Press, 1998. — 178 p.
15. Конституційно-правовий статус людини: можливості удоскона- лення в Україні: Колективна монографія / Праці Львівської лабо- раторії прав людини і громадянина Науково-дослідного інституту державного будівництва та місцевого самоврядування НАПрН України / Редкол.: П. М. Рабінович (голов.ред.) та ін. — Серія І. До- слідження та реферати. — Випуск 24. — Львів: Видавництво ЛОБФ «Медицина і право», 2012. — 180 с.
16. Договор о функционировании Европейского Союзу // Европейский Союз: основополагающие акты в редакции Лиссабонского дого- вора с ком- ментариями / Отв. ред. Кашкин С. Ю. — М.: Изда-во ИНФРА — М., 2008. — с. 65.
17. Исполинов А. С. Практика ЕСПЧ в отношении Европейского Со- юзу: некоторые уроки для ЕврАзЭС / А. С. Исполинов // Журнал зарубежного законодательства и сравнительного правоведения. — 2012. — № 3. — с. 112–114.
18. Добрянський С. П. Інститут прав людини в Європейському Союзі (становлення та розвиток: загальна характеристика) / С. П. До- брянський, О. О. Венецька // Матеріали Четвертого всеукраїнсько- го круглого столу «Антропология права: філософський та юридич- ний виміри (стан, пробле- ми, перспективи)»: 28–29 лист.2008 р, м. Львів. — Львів: «Край», 2009. — с. 156–164.

References :

1. Bashtannyk V. (2006). Rehlamentatsiia zakhystu prav liudyny u systemi pra- va YeS: orhanizatsiino-pravovyi aspekt / V. Bashtannyk // Pravo Ukrainy. №9. p. 56.
2. Zablotska L. (2005). Formuvannia idei prav liudyny v Yevropeiskomu So- yuzi / L. Zablotska / Zakonotvorchist. Problemy harmonizatsii zakonodavstva Ukrainy z mizhnarodnym ta yevropeiskym pravom (zbirnyk naukovo-prak- tychnykh materialiv). Issuer. 4. Kyiv.
3. Soloviov O. V. (2012). Mizhnarodni dohovory ta mizhnarodno-sudova prak- tyka yikh zastosuvannia yak dzherela natsionalnoho prava / O. V. Soloviov // Pratsi Lvivskoi laboratorii prav liudyny i hromadianyna Naukovo- doslidnoho instytutu derzhavnoho budivnytstva ta mistsevoho samovriaduvan- nia Natsionalnoi akademii pravovykh nauk Ukrainy: P. M. Rabinovych (Ed.). Serii I. Doslidzhennia ta referaty. Issuer. 26. Kyiv: AOK.
4. Shevchuk S. (2001). Shliakh intehratsii v Yevropeyskyi Soiuz: osnovni vymo- hy do chlenstva, etapy pryiednannia ta instytutsiini mekhanizmy. Nitstskyi dohovir ta rozshyrennia Yevropeiskoho Soiuzu. Kuiv
5. Verbatim de la reunion de la Convention du 26 Septembre 2000 // CHARTE 4958 / 00 (CONVENT 53). Bruxelles, le 27 octobre 2000. – r.40–47.
6. Ukaz Prezidenta pro Konstytutsiinu Asambleiu № 328/2012 vid 17.05. 2012. URL: www.president.gov.ua/documents/14752.html.
7. Opryshko V. F. (2002). Pravo Yevropeiskoho Soiuzu. KUIV: KNEU.
8. Entyn K. V. (2012). Prysoedynenye Evrosoiuzia k EKPCCh. Evro- peiskoe pravo. – 2012. – № 3. – s. 111–123.
9. Joined cases C – 92/09 and C-93/09 Volker and Markus Schecke Gbr (C – 92/09) Harmut Eifert (C-93/09) v/ Land Hassen // <http://curia.europa.eu/juris/document/>
10. Khartiia osnovnykh prav Yevropeiskoho Soiuzu (pereklad A. Pendak) // Nitstskyi dohovir ta rozshyrennia Yevropeiskoho Soiuzu. – K, 2001. – 124s.
11. Khartyia Evropeiskoho Soiuzia ob osnovnykh pravakh. Kommentaryi. –M.: Yurysprudentsiia, 2001. – 203s.
12. Rabinovych P. M. (2001). Zmist i obsiah prav liudyny: vsesvitnia unifikatsiia chy natsionalna dyversyfikatsiia. *Yurydychnyi visnyk Ukra- yiny.*.
13. Spasybenko S. H. (2001). Sotsyalnaia ydentychnost cheloveka. *Sotsyalno- humanyтарные знания.* № 1. pp. 48–57.
14. Caltung J. (1998). Human Rights in Another Key. New-York: Polity Press, 1998.
15. Konstytutsiino-pravovyi status liudyny: mozhlyvosti udoskona- lennia v Ukraini: Kolektyvna monohrafiia / Pratsi Lvivskoi laboratorii prav

- liudyny i hromadianyna Naukovo-doslidnoho instytutu derzhavnoho budivnytstva ta mistsevoho samovriaduvannia NAPrN Ukrainy. P. M. Rabinovych (Ed.). Serii I. Doslidzhennia ta referaty. Issuer 24. Lviv: Vydavnytstvo LOBF «Medytsyna i pravo».
16. Dohovor o funktsionirovaniy Evropeiskoho Soiuz. Evropeyskiy Soiuz: Osnovopolahaiushchye akty v redaktsyy Lyssabonskoho dohovora s komentaryami .Kashkyn S. Yu. (Ed.). M.: Yzda-vo YNFRA.
 17. Yspolynov A. S. (2012). Praktyka ESPCh v otnoshenyy Evropeiskoho Soiuz: nekotorye uroky dlia EvrAzЭС. *Zhurnal zarubezhnogo zakonodatelstva y sravnytelnoho pravovedeniya*. № 3. pp. 112–114.
 18. Dobrianskyi S. P. (2009). Instytut prav liudyny v Yevropeiskomu Soiuzi (stanovlenniia ta rozvytok: zahalna kharakterystyka). Materialy Chetvertoho vseukrainskoho kruhloho stolu «Antropolohiia prava: filosofskyi ta yurydychnyi vymiry (stan, proble- my, perspektyvy)»: 28–29 lyst.2008 r, m. Lviv. – Lviv: «Krai», pp. 156–164.

S. P. Dobrianskyi

**The charter of fundamental rights of the EU in the european
and national legal spaces**

***Abstract.** The article is devoted to the analysis of the role of the Charter of Fundamental Rights of the European Union in the European and Ukrainian legal frameworks, focusing on specific trends in the development of human rights and freedoms within the European legal system (as exemplified by the EU Charter). The study elucidates various scientific and legal approaches to understanding the essence of human rights and freedoms, as well as their legal regulation. The authors put forth contemplations and suggestions concerning the enhancement of the constitutional and legal regulation of basic human and civic rights in Ukraine.*

It is ascertained that the EU Charter has incontrovertibly contributed to ensuring a higher level of international legal guarantees for fundamental human rights. Certain norms contained within this document possess the capability to serve as benchmarks for the improvement of constitutional and legal protection of human rights in Ukraine. These norms have been formulated taking into account global and European experience, constitutional traditions of EU member states, as well as the jurisprudence of the European Court of Human Rights and the Court of Justice of the European Union.

Concurrently, the study identifies limitations in the practical application of the human rights standards set forth in the EU Charter within the EU legal

order. It highlights the need for harmonization of these standards with corresponding rights stipulated in the European Convention on Human Rights and interpreted in the jurisprudence of the European Court of Human Rights. The authors posit that these issues could be successfully resolved following the signing of an agreement concerning the EU's accession to the European Convention on Human Rights.

The paper delineates the significance of the provisions of the EU Charter for modernizing the human rights clauses in the Constitution of Ukraine. Even a brief engagement with the structure of the EU Charter and the catalogue of human rights enshrined therein allowed the identification of a new «philosophy of human rights,» which finds normative expression in the founding documents of the EU. The authors propose specific amendments to the text of the current Constitution of Ukraine:

In view of the prominence of the concept of «dignity» in the structure of the EU Charter, it is suggested to augment Article 21 of the Constitution of Ukraine with a clause stating: «Human dignity serves as the foundation of their rights and freedoms.»

Given the realities of Ukrainian society, the rights deriving from Article 36 of the EU Charter concerning «The right to access services of general economic interest» appear particularly pertinent. It is proposed that the inclusion of a corresponding human right in the current Constitution of Ukraine would meet the demands of the times and serve as a practical realization of the provisions in Paragraph 1, Article 22 of the Fundamental Law of Ukraine, stating that «the human and civil rights and freedoms enshrined by this Constitution are not exhaustive.»

Projecting the notion of dignity onto the sphere of social standards of human rights necessitates amendments to Article 46 of the Fundamental Law, stating: «The state guarantees measures aimed at ensuring the independence, social and professional integration, and full participation in society of elderly people and persons with special needs.»

Keywords: *Charter of Fundamental Rights of the EU, human rights, constitutional human rights.*